

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

מדעי המקום: גיאוגרפיה, סביבה ומה שביניהן - 1107

תאריך עדכון אחרון 10-10-2021

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 0

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: מכינה מסלול מדעי הרוח והחברה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר מיכל אלטבאואר

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: rama@sviva.gov.il

שעות קבלה של רכז הקורס: סמסטר א'- יום ג', 18:00 - 19:00
סמסטר ב'- יום ג', 18:00 - 19:00

מורי הקורס:
ד"ר רם אלמוג,
גב דנה כהן

תאור כללי של הקורס:

החברה האנושית תלויה ביכולתה של הסביבה הטבעית לספק את המשאבים הבסיסיים ביותר הנחוצים לקיומה, כגון אויר ומים נקיים. בעשורים האחרונים מתחוללים שינויים מרחיקי לכת על פני כדור הארץ, שמקורם בבעיות סביבתיות מעשה ידי אדם, המאיימים על המשך הקיום האנושי. בעיות אלו, כגון: שינויי אקלים קיצוניים, זיהום מערכות טבעיות, מחסור במזון ובמים, מהוות אתגרים מרכזיים העומדים על סדר היום העולמי. כדי להבין את מהות השינויים החלים בעת הזאת בסביבתנו ואילו צעדים ניתן לנקוט כדי להבטיח את המשך קיום האנושות, הכרח ראשית ללמוד כיצד התהוו המערכות הטבעיות הסובבות אותנו ואת יחסי הגומלין בניהן. הקורס יפתח צוהר להבנת המורכבות הקיומית על פני כדור הארץ, ולדרכים בה תבחר כלל האנושות כדי להתמודד עם אתגרי העתיד בעולמנו המשתנה.

מטרות הקורס:

מטרת הקורס להתוודע אל התהליכים הטבעיים המעצבים את כדור הארץ, והאופן בו הפעילות האנושית משפיעה על סביבתה ואף מסכנת את קיומה. התלמידים יכירו את מערכת האקלים, התשתית הפיזית של כדור הארץ והאופן בו מערכות אלו מצויות ביחסי גומלין משתנים עם הקיום האנושי. התלמידים יתוודעו אל מקצת מהאמצעים העומדים לרשות המחקר בתחומים שייסקרו, וכיצד ניתן לרתום אותם לטובת קבלת החלטות לתכנון וביצוע פעולות להבטחת המשך קיומה של האנושות על פני כדור הארץ.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- א. הסטודנטים ירכשו ידע בסיסי ביחס לאופן פעולתן של המערכות הטבעיות בטבע, תהליכי היווצרותן ויחסי הגומלין בניהן. מתוך כך, הסטודנטים ינתחו ברמה הבסיסית תהליכים טבעיים הסובבים אותנו ויצביעו על הפרעות במערכות אלו, בין אם כתוצאה מהשפעת האדם או לא..
- ב. הסטודנטים ינתחו באופן בסיסי בעיות סביבתיות מורכבות, תוך שילוב ידע ממספר דיסציפלינות שיילמדו במהלך הקורס, אלו יבואו לידי ביטוי בכתיבת עבודת הגמר, שבה כל סטודנט יבחר סוגיה סביבתית בארץ ובעולם, שאותה ינתח ביחס לגורמים המשפיעים עליה, וכן יצביע על הגישות השונות להתמודדות עם הסוגיה ואף יציע פתרונות אפשריים.

דרישות נוכחות (%) :

חובת נוכחות מלאה (ירידה מתחת ל- 80% נוכחות, לא תאפשר לקבל ציון סופי)

שיטת ההוראה בקורס: הוראה פרונטלית; תרגול מבוסס קריאה נושאית מודרכת; סרטים נושאים;

סיורי שטח להדגמות; הדגמת עזרי מחקר באוניברסיטה ומחוצה לה; מפגש עם מומחים בתחומים הנלמדים

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

- סמסטר א': תהליכים מעצבי נופ כדור הארץ
- מפגש 1: מה זאת גאוגרפיה ומה עושים עם זה?
 - מפגש 2: גאוגרפיה פיסית – יסודות להבנת תהליכים מעצבי נופ פיזי;
 - מפגש 3: הצצה אל תוך כדור הארץ – גיאולוגיה בקצה המזלג;
 - מפגש 4: מערכת האקלים הגלובלית והמקומית;
 - מפגש 5: הקרקע – אדמה אדמתי;
 - מפגש 6: עיצוב הנוף על ידי המים;
 - מפגש 7: גיאומורפולוגיה נחלית;
 - מפגש 8: עיצוב הנוף ע"י קרחונים;
 - מפגש 9: הנוף המדברי;
 - מפגש 10: כלים בסיסיים במחקר הגאוגרפיה הפיסית: המפה, צילום האוויר, חישה מרחוק, מערכות מידע גאוגרפיות ועוד;
 - מפגש 11: תופעות מרחביות ומקומיות על פני כדור הארץ, ותמורות באוכלוסיית העולם כתוצאה מהן;
 - מפגש 12: סיכום ומבט להמשך: אתגרים בהתפתחות הקיומית בכדור הארץ: התחממות גלובלית, עליית מפלס פני הים, מדבור, בצורות ועוד;
- סמסטר ב': כדור-הארץ לאן? סוגיות סביבתיות
- מפגש 1: התפתחות הדאגה לסביבה בעולם, יסודות המחשבה הסביבתית וההתפתחות בישראל.
 - מפגש 2: ארגונים סביבתיים – מבנה, ארגון ופעולה;
 - מפגש 3: מאבקים סביבתיים – אפיון, אפקטיביות ומשמעות;
 - מפגש 4: דילמות בניהול מאבקים סביבתיים;
 - מפגש 5: התכנון בישראל – מאזנים ובלמים; ביקור במועצה לתכנון ולבניה.
 - מפגש 6: החקיקה הסביבתית בישראל;
 - מפגש 7: תיעוד מאבק חברתי-סביבתי;
 - מפגש 8: קונפליקטים סביבתיים בהדגמה על חקר מקרה עתיד ים המלח;
 - מפגש 9: שמירת הסביבה החופית;
 - מפגש 10: מחשבות על כוס קפה – ניהול משאבי טבע – מקרה בוחן – המים בעולם ובישראל;
 - מפגש 11: שימור מול פיתוח – בהדגמה על ייצור אנרגיה בעולם ובישראל;
 - מפגש 12: פגישת סיכום – תכנון אסטרטגי בישראל עם הפנים לעתיד;

חומר חובה לקריאה:

סמסטר א':

1. אלמגור, ג., וא. פרת; (2012); חוף הים התיכון של ישראל; המכון הגיאולוגי; דו"ח מספר 438. י'עמ; ירושלים; GSI/28/2012;
2. אתר המעבדה למטאורולוגיה סינופטית: <http://il.ac.huji.synlab/>; האתר מכיל מילון מונחים וכן קישורים למידע מטאורולוגי.
3. בן רובין, פ.; מטאורולוגיה ואקלים.
4. דיין, א., (1979), מטאורולוגיה סינופטית, הוצאת אקדמון.
5. זיו ב. ויאירי, י.; מבוא למטאורולוגיה: האוויר, עננים ומשקעים, מערכות מזג אוויר; יח' 1-4 (מהדורה

שנייה); האוניברסיטה הפתוחה.

6. זיו ב. ויאירי, י.; מבוא למטאורולוגיה: האוויר, עננים ומשקעים, מערכות מזג אוויר; יח' 5-7 (מהדורה שנייה); האוניברסיטה הפתוחה.

7. פלכסר, ע., (1983); גיאולוגיה: יסודות ותהליכים; ירושלים.

8. פלכסר, ע. וע., ילין-דרור; (1995); כדור הארץ - חומרים, מבנה ותהליכים; כתר; ירושלים.

9. שובאל, ש.; (2007); צפונות כדור הארץ; האוניברסיטה הפתוחה.
סמסטר ב':

1. אלון, ע. (2012), טבע ואדם, עם עובד, תל אביב.

2. האן, א. (2006), ארגוני הסביבה ומערכת התכנון, מבנים, 261, עמ' 36-38.

3. הרמן, ת. (1996), מלמטה למעלה- תנועות חברתיות ומחאה פוליטית, האוניברסיטה הפתוחה, תל אביב.

4. פירסט, ב. (2012), מורפולוגיה של שינוי תרבותי: מסע ההסברה להצלת פרחי הבר כגורם משפיע על עיצוב המרחב, אופקים בגיאוגרפיה, גיליון 78, עמ' 26-47.

5. שפרמן, ק. (2007), סביבתנות: הדאגה לאיכות הסביבה, לשימור הטבע ולמרקם האקולוגי, פרלמנט (כתב עת מקוון), 55, המכון הישראלי לדמוקרטיה.

6. פירסט, ב. (2013), אקולוגיה, סביבה, קיימות: קווים להתפתחותה של התנועה הסביבתית בישראל, אופקים בגיאוגרפיה, גיליון 84, עמ' 177-192.

7. שטסל, ז.; (2009); אתיקה סביבתית, האוניברסיטה העברית בירושלים, המרכז להוראת המדעים.

חומר לקריאה נוספת:

• גבירצמן, ג.; (1989); הגיאולוגיה והגיאומורפולוגיה של השרון ומדפו הים התיכון; ספר השרון - בין ירקון לכרמל; דגני, ג., גרוסמן, ד., וא., שמואלי (עורכים), סדרת פרסומי "ארץ", משרד הביטחון.

• מזור, ע.; (1980); גיאולוגיה בפטיש ישראלי; האוניברסיטה הפתוחה.

• ברכה, ע. (2008), פרקטיקה מעשית של צדק סביבתי, מעשי משפט, כרך א', ינואר 2008, עמ' 179-189.

• גוטליב, ד. (2004), אופני פעילות והשפעה של ארגוני סביבה חוץ-ממשלתיים ("החברה להגנת הטבע" ו-"אדם, טבע ודין") על תכנון החופים בשנים 1997-2003, עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת חיפה.

• גולן, י. (2010), קריאה אחרונה לעמק ססגון, דחפור.

• דה-שליט, א. (2002), עשרה דברות לכישלון חרוץ במסע הסברה אקולוגי, פנים (21), עמ' 12-21.

• דה-שליט, א. (2004), אדום-ירוק: דמוקרטיה, צדק ואיכות הסביבה, תל אביב, מרכז השל.

• חסון, ש. (2009), אתיקה ופוליטיקה סביבתית, בתוך: כשר, א. (עורך), מבואות לאתיקה (א'), מאגנס, ירושלים.

• טל, א. (2006), הסביבה בישראל, הקיבוץ המאוחד, תל אביב.

• כץ, י. (2004), לעצור את הדחפור, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

• פז, ע. (2008), לעבדה ולשמרה-שמירת טבע בישראל, אריאל, ירושלים.

• פירסט, ב. (2018), ירוקים זועקים- סיפורו של האקטיביזם הסביבתי בישראל, רסלינג, תל אביב.

• פירסט, ב. (2008), פעולה מקומית-חשיבה גלובלית: על טבע המאבק של ארגון מחאה סביבתי-

הדגמה על "גרניפיס" ישראל, פוליטיקה, גיליון 18, עמ' 27-55.

• פירסט, ב. (2014), צמיחתה של תרבות ירוקה: מאבקים סביבתיים בישראל והשפעתם על המרחב,

פרסום מס' 1/85, מחקרי פלורסהיימר, המכון ללימודים עירוניים ואזוריים, האוניברסיטה העברית בירושלים.

- פירסט, ב., פורטמן, מ. (2018), "נגד מיקום בחצרי": מאפיינים, גורמים והתמודדות עם תופעת הנמך" בישראל- הדגמה על תשתיות אנרגיה, אקולוגיה וסביבה, 9(2), עמ' 34-41.
- שמואלי, ד., האן, א., פירסט, ב., פייטלסון, ע. (2013), חדשנות סביבתית במערכת התכנון בישראל, פרסום מס' 428, מכון ירושלים לחקר ישראל.

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 35 %
 הרצאה 5 %
 השתתפות 5 %
 הגשת עבודה 0 %
 הגשת תרגילים 15 %
 הגשת דו"חות 0 %
 פרויקט מחקר 0 %
 בחנים 15 %
 אחר 25 %
 תרגיל מסכם סמסטר א

מידע נוסף / הערות:

הקורס נתמך על ידי תרגול שבועי המועבר על ידי עוזרת הוראה (1 ש"ש) ובו מתקיימת חזרה על התכנים השבועיים. הנוכחות בתרגול אינה חובה לכלל הסטודנטים בקורס, אך מומלצת.

מבנה ההערכה ולוח הזמנים הוא טנטטיבי וכפוף לשינויים של המזכירות האקדמית כמו גם לשינויים בתנאי ההוראה. במידה ויהיו שינויים הם יעודכנו בעל פה בכיתה ובמודל הקורס ובאחריות התלמידים להתעדכן בהם.

הערות נוספות:

1. התרגיל הסמסטריאלי יינתן בתום סמסטר א'.
2. הבוחן הסמסטריאלי יינתן במהלך סמסטר ב'.